

FRANC KOVAČ:

Izprehod po Koroškem.

II.

d znamenja zavijeva na levo proti zahodu in greva po lepi, gladki cesti ob strani gozda počasi do Srednjih Trušenj. Nenađoma se zopet izpremeni vsa okolica. Kot vzrastel iz tal se dviga tik pred nama nad 100 m visok strm, skalnat hrib z razvalinami srednjetrußenjskega gradu. Tako navpično nad nama na strmem pečevju kipi proti nebu staro zidovje, da se zdi: vsak trenutek mora pasti na opazovalca. Grad je bil nekaj časa (od 1423. do 1456.) v posesti celjskih grofov, za Valvazorja so še ljudje bivali v njem. V 18. stoletju so sezidali obširno poslopje spodaj pod hribom, ki ga dandanes ljudstvo imenuje »grad«. Tu je bilo do l. 1890. nastanjeno vojaštvo, in sicer en eskadron ulancev, a sedaj so nastanjene tu razne stranke, do sto oseb. Vse ogromno poslopje je precej zanemarjeno in napravlja na opazovalca turoben vtisk.

Ker stoji solnce še visoko, hočeva zlesti po ozki, strmi poti skozi grmovje na razvaline. Četrť ure težavne poti obilo poplača krasen razgled. Tja na južni strani nama zapirajo pogled Karavanke in Kamniške planine. Kot pred nama stoji orjaški Obir, sneženi Grintavec, Ojstrica, košata Peca in drugi vršaci. Tam spodaj se vije deroča Drava, nad njo na hribu Sv. Peter na Vašinjah z veličastno farno cerkvijo, široka, gozdnata hriba Vinograd in Sv. Katarina nama zapirata pogled na Velikovec. Na južni strani pod nama leži v dolini vas Šmarjeta z vitkim, sivim cerkvenim stolpom, nekoliko naprej grad Töllerberg, kjer je l. 1568. stanoval luteranski predikant Jurij Wieser, ko so ga za protireformacije pregnali iz Velikovca. Semkaj so potem še nekaj časa zahajali luteranski Velikovčani, da so obhajali skrivaj službo božjo. Nadalje vidiva staroslavne Tinje, ki so jih l. 1480. razrušili Ogrji, požigajoč na Koroškem. V daljavi se blišči Doberla vas z ogromnim samostanom in veličastno proštjsko cerkvijo, kjer je pokopan stari slovenski plemič Kacelin († 1106.), nadalje je na hribu farna cerkev v Kamenu, nekoliko proč bela cerkvica v Mohličah, tik ob Dravi navpična strma stena Škarbina (764 m) z razvalinami starega gradu istega imena. Zadnji trije kraji so v tesni zvezi z blaženo Lihardo in njenim sinom sv. Albuinom; blažena Liharda je še v živem spominu med ljudstvom v Mohličah in Kamenu, akoravno je živela že skoro pred tisoč leti († 1024.). In tam pod Obirjem se skrivajo idilične, tihe Apače, že 713 m visoko, pravi planinski kraj. Vidiš, dragi moj, to so

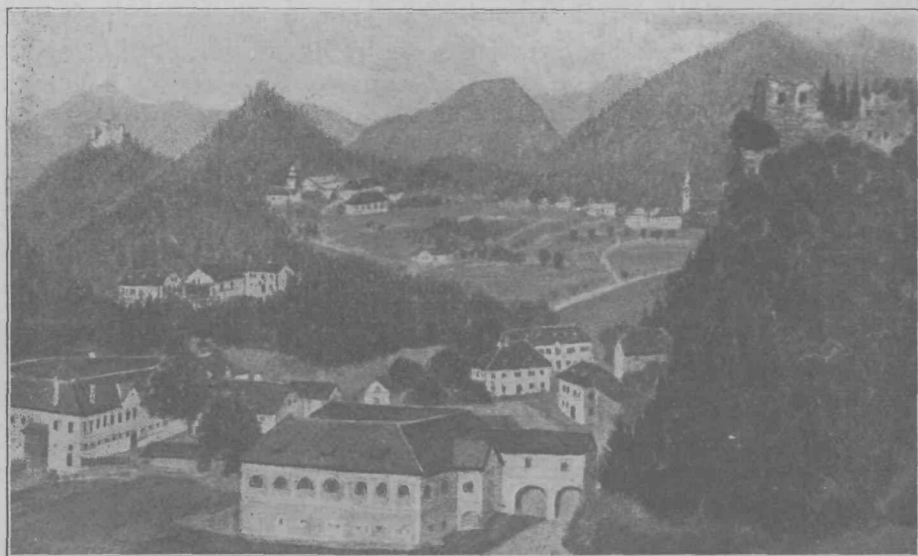
sami zgodovinski spomini; vsak kraj, vsaka vas, skoro vsak grad nama kliče v spomin zgodovinske dogodke.

Če se obrneva proti zahodu, opaziva starodavno šentjunske cerkev. Kraju se pravi Sv. Junij na Vinogradih, ker so nekoč ondi pridelovali vino, ki so ga v davni dobi tukaj gojili Rimljani. Nekoliko od Št. Junja proč opaziva Ramšiselnov grad, ležeč na samem tik gozda ob gorskem znožju. Pogled proti Celovcu nama zapirata dva gorska grebena, in sicer Brankovec (832 m) in Škofljica (789 m). Med obema hriboma drži divjeromantična soteska, takozvani »Saugraben«, v Slov. Šmihel. Od rimskega mesta Virunuma na Gosposvetskem polju na Timenico—Slov. Šmihel—»Saugraben«—Sv. Junij na Vinogradih—Trušnje—Vovbre—Grebini je držala v Lavantinsko dolino rimska cesta. Daleč tam na zapadni strani zapaziva visoko na gori belo cerkvico, bliščečo se v popoldanskih solčnih žarkih. To je Sv. Krištof (901 m), kamor pridejo vsako leto procesije iz nemških in slovenskih krajev prosit sv. Krištofa za dobro letino in odvrnitev raznih nesreč.

Tam na vzhodu vidiva vas Vovbre in nad vasjo kraljuje kopast grič z razvalinami gradu nekdanjih mogočnih Vovberških grofov, ki so bili v sorodu s Celjani. Bolj daleč na vzhodu se blišči nad Grebinjem ogromna siva peč z razvalinami gradu, ki so ga imeli v lasti bamberski škofje. Za upora koroških in štajerskih plemičev zoper Habsburžane se je l. 1292. Ulrih, grof Vovberški, z zvijačo polastil Grebinskega gradu in se ondi dobro utrdil, da mu čete vojvoda Albrehta I. in Majnhard Tirolskega niso mogle do živega. Zato je ukazal vojvodov poveljnik Herman Landenberg opleniti vsa grofova posestva v Trušenjski okolici tja do Krke. Z urbarjem v roki, kjer so bili zapisani vsi grofovi podložniki, je hodil Landenberg od vasi do vasi in dal opleniti in požgati vsako hišo, ki je bila podložna vovberškim grofom. Ljudstvo pa, kolikor je moglo še pravočasno ubežati, se je zateklo v dješke gozde. A plemiške čete sta 14. marca 1293. popolnoma potolkla v boju pri Sv. Petru na Vašinjah vojvodov poveljnik Landenberg in deželni upravitelj Konrad Auffenstein. V tem boju je padel tudi kranjski vitez Viljem Ostrovhar, zaveznik Vovberškega, o katerem je znana mična pripoved o čarodejnem prstanu. Silni grof Ulrih se je moral ukloniti in za kazen je izgubil mnogo posestev. Rodovina Vovberških je izumrla že 1322. l. in njihova posestva so podedovali Celjani.

Ogledava si še nekoliko starinsko zidovje, ki je vse že v razpadu, stopiva še za trenutek v podzemeljske obokane kleti — a če si vrto-
glav, ne stopaj preveč na kraj; silovit, strašen propad se odpira pod nama čez strme skale naravnost spodaj na cesto. Stopiva še nekoliko v bivšo grajsko kapelico, kjer opaziva še dobro ohranjeno gotsko okno z ostanki slikarj, in se odpraviva zopet navzdol!

Čez pet minut hodá proti zapadni smeri prideva v Zgornje Trušnje, kjer je samo gostilnica, ob potoku velika žaga in kovačnica. Na desni strani naju pozdravljajo na vitkem, strmem stožcu nove razvaline bivšega gradu v Zgornjih Trušnjah, od katerega je ostal še samo mogočen, štirioglat visok stolp. Ker pada skalovje strmo na vse strani in je držala v grad ozka, v živo skalo vsekana pot, je bil grad nedostopen vsakemu sovražnemu napadu in jako lahko branljiv. V tem gradu se je rodil znameniti solnograški nadškof Eberhard II. († 1246.), zaslužen cerkveni knez za ureditev Krške škofije. Ustanovil je na Koroškem mnogo župnij in sploh skrbel za povzdigo tedanjega verskega življenja. Leta 1228. je ustanovil Lavantinsko škofijo.

Trušnje

Važenberg

Zgornje Trušnje

Želinje

Srednje Trušnje

Oba Trušenjska gradova sta silno stara. Tu je stoloval za frankovskih cesarjev mejni grof. Trušenjski grad je bil sedež grofije ali komitata istega imena. Grof je pobiral davke, ravnal sodstvo in vodil plemiče in svobodne ljudi v boj. Prvič v zgodovini se omenjajo Trušenjski gradovi l. 895. Tega leta namreč je cesar Arnulf (887.—899.) moravskemu plemiču Valjhumu, pradedu blažene Heme, izročil v fevd trušenjske gradove in gozde pod Djekšami. Trušenjski gospodje so bili v srednjem veku mogočni in vplivni, eden izmed njih, Oton, je za Friderika Rdečebradca prodal nekaj posestev in se l. 1190. udeležil križarske vojne, iz katere se ni več vrnil. Trušenjski potok, ki naju je ravno zapustil in se obrnil proti Šmarjeti, je do l. 1859. tvoril mejo med

Lavantinsko in Krško škofijo. Miren in pohleven potoček more za nevihte v Svinjski planini postati v čudovito kratkem času mogočen, silovit hudournik, ki preplavi travnike in njive, odnaša hlode in napravlja dosti škode.

Vedno korakava po beli cesti proti zahodu, a nenadoma se obrne pot v ostrem kotu proti severu v slikovito in samotno, v zgodovinskem in geološkem oziru znamenito dolino. Pa zopet se odpre novo čudo očesu, da se hočeva tudi tukaj nekoliko pomuditi!

Mogočne razvaline važenberškega gradu na strmem, obraslem hribu se dvigajo grozeče proti nebu. In ker ni ravno daleč in zložna pot, si hočeva ogledati ogromno ter obsežno, razmeroma še dobro ohranjeno razvalino, ki še sedaj v razpadu kaže nekdanjo mogočnost in slavo. Same gole, začrnele stene štrlijo v nebo, oboki zgornjih nadstropij so padli skupaj. Spodnji deli so bolje ohranjeni, ondi se vidijo lepe stukature in lep portal. Mogočen, masiven obok bo kljuboval vremenu še stoletja. Zobu časa kljubuje tudi dobro ohranjen okrogli stolp na severni strani, odkoder se nudi obiskovalcu krasen razgled po šentjunski fari. Istotako stoji na južni strani še obrambni stolp z vijugastimi stopnicami, odkoder je držala zložna, okrog hriba se vijoča cesta v ravnino. Grad so opustili okrog l. 1780. Sedaj je vse v razsulu, tu vladata mir in tihota, samo rezek, polslišen vrišč divjih golobov, ki gnezdiijo po zidovju, trenutno prekine samoto. Izprehajajoč se po razsulem grajskem dvorišču, ogledujoč nekdanje, a še dobro ohranjene grajske kleti in ječe, stopajoč po razsutem kamenju padlega oboka, se zamisliva v davno preteklost, ko je vladalo tu šumno življenje. Votlo odmevajo najini koraki v znamenje, da so pod nama še podzemeljski prostori. Tam, kjer so bile nekoč obokane dvorane, opravljene z razkošno opremo, kjer je nekoč pri rujnem vinu zbranim vitezmom in gospem v beneškem baržunu popotni pevec brenkal na kitaro in pel bojne pesmi, kjer so nekoč v grajskih hlevih rezgetali iskri konji, vedno pripravljeni, da jih zajezdijo vitezi v boj, ondi je sedaj vse zapuščeno, trnje in grmovje raste po zidu. Vse je minilo. Le med ljudstvom še živijo v spominu nekdanji vitezi na strmih in nedostopnih gradovih.

Stopiva še malo tja v okroglo sobo grajskega stolpa! Popolnoma dobro je še ohranjena in treba bi bilo samo oken in vrat, pa bi se dalo tu prijetno stanovati. Krasen razgled po šentjunski fari se nama nudi s te višave. Pod seboj kot na mizi vidiva št. Jur, Grunčiče, raztreseni Važenberg, Gosinje, tam pod Škofljico Voglje, velike kmetiške hiše, zakrite med sadno drevje, važenberško barje, kjer poleti kopljejo šoto.

Do l. 1848. so bili kmetje gradu podložni, mu delali tlako in odajali desetino. Grofje so imeli v rokah tudi sodstvo, na gradu je

obstojal takozvani »Landgericht« in »Bannrichter« je sodil čez življenje in smrt do l. 1776. Še sedaj kažejo mesto na Drunški gmajni, kjer so stale vislice, in pri oranju so zadeli na človeške kosti, ker so pokopavali obsojence kar na mestu, kjer so bili usmrčeni. Star mož ve celo povedati, da so v zemlji še sedaj dobro ohranjeni hrastovi štori, ostanki nekdanjih vislic. Med ljudstvom kroži še sedaj povest o močnem možu, ki je raztrgal spotoma, ko so ga tirali na morišče, močne vezi in zbežal, da ga niso nikdar več videli.

Pozneje so take težke obsojence odpravljali v Annabichl za Celovcem in jih ondi obešali v gozdu nad cesto, ki drži v Gospo sveto. Kmet Pečnik iz šentunske fare je imel za roboto, da je gonil take uboge grešnike do Gospe svete. Pa se mu je nekoč slabo godilo, da je obsojenec raztrgal nekje pri Timenici verige in ga tako namlatil, da je — dospevši domov — čez tri dni umrl.

Vožnja na saneh.

Dva škratca, dva bratca vesela
se vozita na saneh,
na vse strani pokata z bičem
in ves razigran je njun smeh.

Ujela sta zajčka v goščavi,
upregla ga kruta v sani.
»Hej, teci, konjič dolgouhil!
Na moč se nama mudi.

Če dedek vihar nas zaloti,
potem bo hudó, bo strašno.
Še s hlačk naju strese, hudobnež.
Brž dirjaj, konjič, pod goró!»

In zajček sirotek preplašen
lefi, da ga vse že boli.
To vidi vihar. Izza gore
prituli, v sneg škratca zvali...

Zdaj škrafa sta revčka: sta v jarek
postavila se na glavó...
A zajček veselo poskoči
in prost odskaklja pod goró.

Mirko Kunčič.

